

1.

In zijn boek *In den beginne. Over eerste keren in de bijbel* schreef de Israëlische auteur Meir Shalev: 'Wij mogen Mozes en God dankbaar zijn voor de sabbat, dat fantastische idee, dat terecht enthousiast is overgenomen door andere culturen en godsdiensten. Een verrassend en vooruitstrevend sociaal en psychologisch idee. Los van zijn sociale betekenis is de wekelijkse rustdag ook een uitdrukking van een interessante, originele levensbeschouwing die we in de bijbel aantreffen: werk wordt niet gezien als een recht, een bestemming of een ideaal, maar als een noodzaak en zelfs als een straf die ons is opgelegd nadat we de oerzonde hebben begaan: "Zweten zul je voor je brood",' aldus Shalev.

Sabbat houden - op gezette tijden ophouden met je brood verdienen in het zweet des aanschijns, stilstaan, je bezinnen, in welke vorm en op welke dag ook. Dat is broodnodig. Niet alleen om uit te rusten van de werkweek, maar ook om ons te herinneren aan de oorspronkelijke bedoeling, de echte zin van het leven: niet onophoudelijk hoeven werken om in leven te blijven, of om zoveel mogelijk geld en bezit te vergaren, maar de mens in evenwicht met heel de natuur, de bomen, de vogels, het water, de zon, heel die tuin waarin wij in den beginne zijn neergezet.

De eerste die sabbat vierde was God zelf. En hij wijst in de boeken van Mozes en de Profeten voortdurend op de heilige noodzaak hem na te volgen, zoals we lezen bij Jesaja (58:13-14):

Als je je pas inhoudt vanwege de sabbat
en afziet van zakendoen
van leeg vermaak en loze praatjes,
als je de dag die ik heb geheiligd eer aandoet,
dan zul je vrede vinden in mij
en zal ik je laten vliegen
over de hoogste hoogten der aarde.

Waar de sabbat wordt verwaarloosd, waar geen einde komt aan het zakendoen, aan de vermarkting en de verpesting van alles wat voor mensen van elementaire waarde is, dan krijgen we onherroepelijk te maken met een onleefbare aarde met ontelbaar veel miljoenen hongerende vluchtelingen. We dachten even dat er een ommekeer zou komen na corona. Maar wie heeft het vandaag nog over consuminderen? De schoorstenen moet roken, kolencentrales worden overal weer opgestookt en nieuwe kerncentrales worden gepland. En het is alweer oorlog, dus defensiebudgetten stijgen tot grote hoogten. Veel boeren willen megagroot blijven, vliegvakanties moeten hoe dan ook doorgaan.

Arme aarde. Zijn de mensen haar nog wel dankbaar?

2.

Honderd jaar geleden, na de Eerste Wereldoorlog, woedde de oorlog in Oekraïne onverdroten voort, met het oprukken van het Rode Leger dat de Communistische Internationale moest verbreiden. In dat leger was de grote, in Odessa geboren, Russisch-Oekraïens-Joodse schrijver Isaak Babel *embedded* oorlogscorrespondent. Op een vrijdagavond ontmoet hij in het verwoeste en bijna letterlijk uitgestorven stadje Zjytomyr - nog onlangs door Poetin gebombardeerd - de oude Jood Gedalja in diens armzalige uitdragerij. Babel schreef:

'De sabbat doet haar intrede,' zegt Gedalja plechtig. 'De Joden moeten naar de synagoge, meneer kameraad,' zegt hij en staat op. 'Breng een paar goede mensen naar Zjytomyr. Ach, daar heeft onze stad dringend behoefte aan, er is een schrijnend gebrek aan goede mensen. Breng ze mee. Wij zijn hier heus niet gek. Wij weten ook wel wat de Internationale is - ook ik wil een Internationale van goede mensen. Iedere ziel moet worden geregistreerd en moet het grootst mogelijke voedselrantsoen krijgen. (...) De Internationale, meneer de kameraad, ik weet niet waar deze Internationale naar smaakt.' 'Ze smaakt naar buskruit,' antwoordde ik de oude man, 'en ze is met bloed gekruid.' En daar trad uit het donkerblauw de jonge sabbat te voorschijn en ging op Gedalja's stoel zitten. Die knoopte zijn jas dicht en ging heen, klein, eenzaam, in zichzelf gekeerd, zwarte hoge hoed op zijn hoofd en een groot gebedenboek onder de arm. De sabbat was begonnen, en Gedalja, grondlegger van een onmogelijke Internationale, ging bidden in zijn synagoge.

3.

Over de geheele wereld is een gemeente verspreid, bereid om het nieuwe, als het goed is, te aanvaarden, niet om al het oude en beproefde prijs te geven. Zij zijn niet verbonden door leuzen en tekens, hun gemeenschap is er een van den geest.

Dat schreef Johan Huizinga in 1935 in zijn boek *In de schaduwen van morgen*, dat begint met de constatering dat wij leven in 'een bezeten wereld'. Aan het eind van dat sombere boek ziet hij overal ter wereld mensen van goede wil en pleit hij voor een katharsis, een geestelijke *cleaning*.

Bestaat die 'gemeente van de geest' van Huizinga werkelijk? Is er nog geestkracht genoeg? Vertrouwen, helderziendheid, zien met 'de ogen van een kind'? Is zo'n 'Internationale van goede mensen' van Gedalja echt mogelijk? 'Vrede op aarde aan alle mensen van goede wil'? In kerken? In synagogen, in moskeeën? Over de hele wereld? Internationaal?

Om dat te hopen en te helpen hopen, is er altijd weer de sabbat, of de zondag, tijd voor vrijheid. Geen lege, stilstaande, uitzichtloze tijd, zij smaakt niet naar buskruit en is niet gekruid met bloed. Het is een zoete, lichte, geurige, smaakvolle tijdsruimte, gevuld met muziek, met de 'klank van bourgogne', zoals in dit gedicht van Rose Ausländer:

SABBAT

Gras en zonneloof
het goudgekamde parkhaar van de stad
doorschemert de dag van rusten
De huizen houden hun adem in

Ik ben een cel van de metropool
Mijn belangrijke verwanten
de stratenaderen
lichten op in het lichaam van mijn stad
Ik ben een uitgelicht punt
in de kosmos van de sabbatsrust

Niet dat ik de haast
van de honderd uren
de eeltige week ben vergeten
De nachtmerrie van alledag
houdt mijn cel gesloten

Maar de sabbat opent haar
om zijn licht erin onder te brengen
Ook klinkt hij
Hij heeft alle celvaten nodig
om ze met klanken te vullen
als zakken met wijn
De klank smaakt naar bourgogne.